

آیا متکلم وظیفه دارد چیزی که در متون اسلامی نیامده است را هم اثبات کند؟

حیدر حب الله

ترجمه: محمد رضا ملانی

سوال 1: به نظر شما دلیل این حملات شدید به علم کلام چیست؟ آیا تنها وظیفه متکلمان اثبات اعتقادات مسلم دینی است و اینکه شبهات پیرامون آن را نیز برطرف کنند یا اینکه بایستی از چیزهایی که در متون دینی ما نیامده است نیز دفاع کنند؟

پاسخ: نمی‌دانم منظورتان از حملات شدید به علم کلام چیست چرا که جدال‌های کلامی بسیار با سابقه‌اند مگر اینکه منظورتان علم کلام جدید، فلسفه، عرفان و چیزی شبیه این‌ها باشد. همانطور که متکلم وظیفه دارد برای اثبات عقاید خود یا ابطال عقاید دیگران، دلایل خود را ارائه کند، بایستی پس از اثبات عقایدش از آن‌ها دفاع کند و اگر این دلایل قانع‌کننده نباشد، تلاش کند تا انتقاداتی که به آن‌ها وارد است را مرتفع گرداند.

پیش از این هم گفته‌ایم که عقاید مبتنی بر استدلال است، نه به این معنی که متکلم ابتدا به سبب تربیت، اجتماع و محیطی که پیش از این در آن قرار گرفته بوده است عقائدی را کسب کرده باشد و سپس دنبال این باشد که دلایلی را هر طور شده به نفع این اندیشه جور کند! بنابراین عقاید مبتنی بر دلایل‌اند و نه به‌عکس، با این حال متأسفانه بسیار اتفاق می‌افتاده که به جای دنبال‌هروی از عقایدی مبتنی بر استدلال‌های استوار، نزاع‌های جدلی دینی (و حتی غیر دینی) ما را به سمت استدلال پس از اعتقاد می‌کشاند. به عنوان مثال در یک مناظره می‌بینیم از اشکالی که طرف مقابل وارد کرده است به سمت فرضیه‌ای فرار می‌کند که هیچ دلیلی در پس‌پشت آن وجود ندارد مگر اینکه اگر به سراغ آن نرود، مجبور است اشکال او را بپذیرد. همه ما مسئولیم - نخبگان، فعالین فرهنگی، علمای دین، مربیان و ... - این مسیر اشتباه را تصحیح کنیم و سراغ راهی برویم که قرآن بر آن تأکید کرده است مبنی بر اینکه از تقلید، پیروی و تعبد نسبت به قول پدرانمان دست بشکیم.

اگر منظورتان مباحث کلامی‌ای است که متون دینی مستقیماً از آن سخنی نگفته‌اند، قطعاً پرداختن به آن ضروری و مهم خواهد بود البته اگر نتایج مفیدی در مباحث دینی عقیدتی داشته باشد و تأثیرات مشهودی را از آن در سایر مباحث کلامی ببینیم و اینکه وقت‌مان را صرفاً برای تمرین‌های عقلی تلف نکند. بنابراین موضوع پژوهش‌های متکلم، نصوص دینی نخواهد بود، بلکه وظیفه او طرح بحث پیرامون عقاید است. این بسیار رایج است که در محافل کلامی موضوعی بسیار بحث‌انگیز پدیدار می‌شود در حالی که متون دینی هیچ اشاره‌ای به آن نداشته‌اند، ولی کلام دنبال آن بوده که آن را با دقت بررسی و آخرین نظر را

¹ حیدر حب الله، إضاءات فی الفكر والدین والاجتماع 5: سوال: 705.

پیرامون آن بیان کند. پس مهم این است که آن موضوع اهمیتی در عقاید داشته باشد یا و اینکه گسترده پیامدهای سلبی و ایجابی آن به اندازه کافی مسائل مهم را در بر می‌گیرد یا خیر.